

DUA

1- Giriş: Duanın Tanımı

Dua kelimesi, “çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” manasındaki davet ve davâ kelimeleri gibi mastar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır.

İslam literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça'da kullanıldığı edatlara bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak manalarını da taşır.

Kulun bütün benliğiyle yüce yaratana tazimle yönelerek O'ndan istek ve dilekte bulunmasıdır. Kısaca insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunarak irtibat gerçekleştirdiği bir ibadet halidir.

Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telafisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Sınırlı, sonlu ve aciz olan varlığın sınırsız, sonsuz kudret sahibi varlıkla kurduğu bir köprüdür.

Kur'an'da 20 yerde geçen dua kelimesiyle birlikte dava ve davet kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır; ayrıca pek çok ayette dua kökünden fiiller yer almıştır. Bu ayetlerde dua ve türevleri Allah'a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O'nun lütfünü dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah'ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır.

2- Dua'nın Yeri ve Zamanı

Dua her yerde ve her zaman yapılabilir. Ancak tarih boyunca çeşitli dinlerde dua için özel mekânlar ve zamanlar tespit edilerek duanın etkili olacağı düşünülmüştür.

Dua ve ibadetlerin kabul edilmesinde etkili olacağı düşünülen mekânlar ve zamanlar neredeyse bütün dinlerde mevcuttur.

Duanın özellikle ferdi olanı her zaman her yerde yapılabilir. Fakat duanın içeriğini ruhunu muteber hale getiren özel zaman ve mekânların seçilmesine de itina gösterilmesi istenilen bir durumdur.

3- Dua Etme Vaziyetleri

Duanın muhtevası ve dua edenin iç dünyasını yansıtan dış şekillerin duanın bir parçası sayılır. Ayakta durma, diz çökme, eğilme, secde etme, başını eğme, elleri göğe doğru kaldırma vb.

Müslümanın dua ettiğinin en belirgin şekli iki diz üzerinde eller göğe doğru açılmak suretiyle yapılanıdır. Fakat:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akli selim sahipleri için ayetler vardır. Onlar Allah'ı ayakta, otururken ve yan yatarken zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde derin derin düşünürler ve şöyle derler: Rabbimiz!.. Sen bunları boşuna yaratmadın; sen münezzehsin. Bizi cehennem azabından koru!” (Ali-imran 3/190,191) ayetinden her durum ve halde dua edilebileceğini çıkarabiliriz.

4- Duanın Adabı

Dua ile ilgili kaleme alınmış birçok eserde ibadetlerde olduğu gibi dua için de şekli, içeriği ve ahlakî bir takım edepler sıralanmıştır.

Dış görünüş bakımından insanın saygı ve sığınma tavrını belli bir disiplin altına almış ve Allah'ın huzurunda bulunduğu bilincini yitirmemiş olması gerekir.

Namazda olduğu gibi her türlü duada edebin esası; kibir, gösteriş, kabalık ve gaflet gibi ahlakî kusurlardan uzak durmadır. Hamd, şükür ve yardım istekleri belirtilmelidir.

Dua gönülden ve gizlice yapılmalı, aksi hareketler ve sözler haddi aşmaktır.

Kul dua ederken Allah'a karşı korku ve saygı içinde bulunmalı, isteğini ve ümidini yitirmemelidir. Duasının kabul edileceğine inanmalıdır. Duayı duyarlı bir kalp ve sade bir dille yapmalı, kabulü için acele etmemeli taleplerinde ısrarcı olmalıdır.

5- Dua Yalnız Allah'a Yapılır

Kur'an'da duanın yalnızca Allah'a yöneltmesi önemle belirtilmiştir. Allah'tan başkasına, ibadet ve dua edilmesi kesinlikle yasaklanmıştır.

Kur'an'ın bir tasvirine göre Allah'tan başkasına dua edenler, ağızına su gelsin diye suya doğru ellerini uzaktan açan, fakat elleri boş kalan kimselere benzerler. (Rad 13/14)

Allah'ın dışında dua edilenler de Allah'ın kulları ve yaratıklarıdır. (Araf 7/194-195) Bu sebeple Allah'tan başkasına dua etmek "açık bir sapıklıktır" (Hac 22/12-13) ve "kafirlerin yaptığı dua boşuna yapılmış bir duadır" (Mümin 40/50)

6- Duanın Muhtevası

Duanın, anlatım ve şekil biçimine göre çeşitleri vardır. Yaygın olan dua şekli yalvarıp yakarmadır. Bu duada kötülükten kurtulma veya bir iyiliğe kavuşma dilenmektedir.

Her duanın başında veya tek başına söylendiğinde de dua olan şükür ve hamdetmedir. Allah'ın üstün vasıflarını haber cümlesi şeklinde söylemek suretiyle yapılan dualar bu tür dualardır.

Dua etmenin başlıca üç şekli şöyle sıralanmıştır:

- 1- Allah'ın birliğini dile getirerek övgüyle anma.
- 2- Allah'tan af, merhamet gibi manevi isteklerde bulunma.
- 3- Allah'tan dünyevi nimetler isteme.

Bunların hepsi bir duanın içeriği de olabilir.

"Yarabbi, Allah'ım" gibi çağrı ifadeleriyle başlayan ve Allah'ı övgüyle anan her söz - içinde bir dilek ve istek bulunmasa da- duadır.

Bu sebeple tehlil (lâilâhe illallah) Allah'ı ta'zim, tenzih tesbih (subhanekellâhumme), tahmid (elhadulillah) gibi ifadeler de duadır. Bu sözlerde açıkça olmasa da zımnen bir mukafat ve sevap temennisi vardır.

İslam alimleri, genellikle duadaki dilek ve istek unsurunu ikinci derecede önemli görerek diğer dinî faaliyetler gibi duada da Allah'a saygıyı, Allah'ın üstün gücü, sonsuz zenginliği karşısında kulun kendi hiçliğini, yoksulluğunu ve Allah'ın inayetine ihtiyaç hissetmesine ön plana çıkarmışlardır.

Dua sadece dilek ve istek bildirimi değil aczin itirafı ve Allah'ın ta'zimidir. Bu yüzden Rasûlullah "Dua ibadetin özüdür" buyurmuştur.

İslam'ın en önemli ibadeti olan namaz dua kavramıyla ifade edilmiştir. Namaz (salat) kelimesinin asıl manası duadır.

Dua'nın anlam alanı içinde ve çevresinde bulunan kavramlar vardır: Zikir, tesbih, hamd, sena şükür, tövbe, istiğfar, istiâze vb. Duaların içinde bu kavramlar bulunur.

İnsan içinde bulunduğu zor ve sıkıntılı durumlardan kurtulmak, kötü durumlara maruz kalmamak için Allah'ı hatırlar, aczini, güçsüzlüğünü ve kusurlarını, samimiyetle itira ederek O'ndan yardım ister (Zikir, istiâze, istiane).

Kötü durumdan kurtulma isteği, onu işlediği günah ve kusurlar sebebiyle pişmanlık duymaya ve kalbini temizlemeye, af dilemeye sevk eder (Zikir, tesbih, hamd, sena, tövbe, istiğfar).

Bazen sıkıntıdan kurtulduğu nimet ve rahata kavuştuğu için memnuniyetini dile getirir (şükür, hamd, sena).

Dua bazen tabiattaki nizam ve estetiği derinden müşâhede eden, mutlak kemal, güzellik ve gerçekliği sezen kişinin içinde meydana gelen hayranlık duygularının ifadesi olur (zikir, tesbih, tekbir, tehlil). Dar anlamıyla dua, niyaz, tövbe, istiğfar, istiâze yani istek; tesbih, tehlil, tenzih, hamd, senâ, şükür gibi zikir ve ta'zimi ifade eden geniş bir anlamı içerir.

7- Duanın Önemi

İnsanda dini eğilim fitraten mevcuttur. Sadece insanda değil bütün varlıklarda Allah'a doğru bir yöneliş vardır. Birçok ayette canlı-cansız bütün varlıkların Allah'ı tesbih ettiği belirtilmiştir. (İsra/44...)

Zariyat süresinin 56. ayetinde insanın yaratılış amacının kulluk olduğu belirtilmiştir. Furkan süresinin 77. ayetinde: "Deki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin" buyrulur, insanın kıymetinin duası sebebiyle olduğu belirtilmiştir.

Dua insanın, özünü ve yerini arama faaliyeti olarak insanın özünde vardır. Darlığa düşen insanda duaya başvurma yaygınlaşırken, ihtiyaç ve sıkıntıları gidince dua isteği azalır. Bu yüzden bazı dua ve ibadetler insanın isteğine bırakılmamış görev olarak yüklenilmiştir.

Bunun zikir ve dua manasına gelen namazla en intizamlı hale kavuşturulduğunu söyleyebiliriz.

Dua ve ibadet, yaratılışı gereği insanın Allah'a doğru olan yönelişi gibi görünürse de dini metinlere göre dua ve ibadeti, Allah ile kul arasında Allah'ın rahmet ve şefkatinin kulları tarafından tanınma iradesinin galip geldiği canlı bir ilişki ve haberleşme olarak görmek lazımdır. (Kuşeyri: s. 380)

Allah ile kul arasında bir vasıta yoktur ve bu sebeple dua kulluk makamlarının en önemlisidir.

Allah dua edenin duasını kabul edeceğini: "Ben yakınım; biri benden bir şey istediğinde onun duasına karşılık veririm" (Bakara 2/188) vaat etmektedir. Hadislerde de kulun Rabbine göstereceği ilgiye ve sevgiye fazlasıyla karşılık vereceği çeşitli örneklerle anlatılmıştır.

Dua ve ibadet insanda Allah şuurunu daha canlı ve devamlı hale getirmek suretiyle ahlaki bir hayat için gerekli duyarlık ve özbenlik kazandırır.

8- Duanın Tesiri

Kur'an'da bütün peygamberlerin dilinden dualar vardır. Peygamberler ve Allah'ın iyi kulları dua etmişlerdir. Dua edenin duasının kabul edileceğini vaat eden Allah'ın vadi haktr.

Naslarda yer alan dualardaki isteklerin önemli bir kısmı hayat ve şahsiyetin korunması amacıyla yönelik olması duanın fayda verdiğine inanmamızı gerektirmektedir. Duanın kabulünün ve tesirinin hemen ortaya çıkması hemen beklenmemelidir. Dua edene istediği şey ya bu dünyada hemen verilir veya ahirete saklanır yahut üzerinden istediği iyilik kadar kötülük giderilir (Müsned)

Dua ve şükür insana huzur, ahlaki arınma ve yücelmeye yol açmaktadır. Şahsiyetin tamamlanmasında yapıcı rol oynamaktadır.

Dua ve ibadetle meydana gelen yakınlaşma Allah'ın sevgisine, bu sevgi de kulda duyarlı bir vicdana ve sağduyuya yol açar.

Dua, işlenen hata ve günahların insan vicdanındaki izlerini gideren, ruhi bir arınmanın vesilesi olduğu şu hadiste ne veciz ifade edilmiştir: "Allah'ım! Hatalarımı kar ve dolu suyu ile temizle; beyaz elbiseyi kirden arındırdığın gibi kalbimi günahlardan arındır."

Duanın ve ibadetlerin daha ziyade uhrevi neticeleri vardır. Ebedi hayatın ecir, sevap ve mutluluğu daha iyidir. Fakat bir müslümanın davranışlarında uhrevi sonuçları gözetilirken aynı zamanda bunların dünyadaki olumlu sonuçlarını da beklemesi pek tabiidir. Kur'an'ın bize öğrettiği bir duada "Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ve güzellik ver." (Bakara/201) denilmek suretiyle duanın dünya hayatına ve ahiret hayatına tesiri ifade edilmiştir.

Duanın kabul edilmesinde, dua edilirken yaşanan dini şuur yoğunluğu önemlidir. Duanın kabul edileceğine inanarak yapılması gerekir.

Dualarının kabul edileceği bildirilen kimselerin ortak özelliği şuurun dini yoğunluk kazanmasıdır.

Gazali, olayların belli sebeplere bağlanmış olduğunu, mesela kalkanın oktan korunma, suyun bitkilerin büyümesi için birer sebep olması gibi duanın da sıkıntı ve belayı defetmek ve Allah'ın rahmetini çekmek için bir sebep olduğunu belirtmiştir. Ancak dua sonucunda meydana gelecek bir değişiklik, Gazali'nin izahına göre yine tabii sebep-sonuç ilişkisi içinde ortaya çıkar. Dua bir kuvvet olarak sonuca tesir eder. Fakat bu şuna benzememelidir: "Allah takdir ettiyse çıkar, etmediyse çıkmaz diyerek tohumu toprağa attıktan sonra toprağı sulamamak" gibi. Bu Allah'ın takdirine uymak değildir. Şu halde bir şeyin olmasını sadece istemek, Allah'ın bu sonucu meydana getirmesi için yeterli değildir. Duada tesirin gerçekleşmesi için bir şeyin yerine getirilmesi yetmez, sebepler zinciri içerisinde eksiklik bulunmamalıdır. Bu yüzden duaların akıbetleri hemen belli olmamakta ve tesirinin ne zaman ortaya çıkacağı bilinmemektedir. Yine de duanın mucizevi tesirden uzak olduğu düşünülmemelidir.

Aslında duanın ilk ve en önemli tesiri dua edilen andır. Dua edenin dua ettiği zaman diliminde yaşadığı ve hissettiği şey duada istenilen isteklerin yerine geldiğini görmese ve bilmese de yeterli bir kazançtır.

İnanarak Fatıha suresini okuyan kimse Fatıha'da istediklerine aslında kavuşmuştur. Allah'ın inzal buyurduğu bir duayı canı gönülden okuyarak "doğru bir yol" isteğinde bulunan kişi doğru bulmuş demektir.

Başka ayetlerde başa gelen sıkıntılara hem sabır hem de namazla (duayla) Allah'tan yardım istenmesi tavsiye edilmiştir. Zikir ve dua güç ve moralde daha öte bir etkiye sahiptir gücün ve moralin bittiği yerde esas tesirini gösterir: " Ne zaman ki, elçiler umutlarını kestiler ve kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandılar, işte o zaman onlara yardımımız geldi ve dilediğimiz kimseler kurtarıldı. Azabımız suçlular topluluğundan asla geri çevrilmez." (Yusuf/110)

Duanın akıbeti yani sonucu tesir bakımından neyi etkilediği çoğu zaman insan tarafından açıkça bilinmemektedir. Dua, zikir, tesbih gibi fiillere sevap, günahların affı, çeşitli cennet nimetleri azaptan kurtulmak gibi karşılıklar mutlaka verilecektir." (Tirmizi Da'avat)

Duanın dünyadaki tesiri, özellikle de istek dualarının bir sonuç doğuracak sebep olarak görülmesi kaderle ilgili tartışma yaratmıştır.

İnsanın fiillerinin belli bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan ettiği herkesin bildiği bir konudur. Burada tartışılan konu: Allah'ın ilim ve iradesi insanın iradesini bağlayıcı ve tayin edici olup olmadığıdır? Yani dua insan hayatına nasıl tesir etmektedir? İnsanın duası, Allah'ın takdir ettiği kaderi veya sünneti değiştirmeye mi yöneliktir? Yoksa Allah'tan sebep-sonuç ilişkisinde iyi bir netice almanın normal bir sebebi mi sayılmalıdır?

Allah indinde takdir edilmiş bir durumunun dua ile değiştirilemeyeceğini söyleyerek dua etmenin faydasız olduğunu ileri sürenler, takdire rıza göstermenin esas olduğu görüşünü savunmuşlardır.

İslam âlimlerinin çoğu bu iddialara karşı çıkmışlardır. Onlara göre kadere dayanarak duayı reddetmek yerine duayı da takdirin bir parçası saymak daha makuldür. Ezelde duaya bağlı olarak takdir edilmiş şeyler yine dua ile hasıl olacaktır. Kaderin olaylara göre önceliği varsa Allah'ın da kaza ve kadere önceliği vardır. Bunun aksi Allah'ı da kaza ve kadere mahkûm farz etmektir.

Duadan maksat, Allah'ın bilmediği bir şeyi ona hatırlatmak değil kişinin Allah'a arz etmesidir. Bunun için dua büyük bir kulluk makamıdır.

Akli ve nakli deliller duanın gerekliliğini, fayda ve tesirlerini açıklamaktadır.

Gazali duanın tesirini şöyle açıklamaktadır: "Olaylar önceden sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanmıştır. Sebeplerin sonuçları doğurması zaman içinde meydana gelir. İyilik veya kötülüğü takdir etmiştir. Dua kötülüğün giderilmesi veya iyiliğin sağlanması için bir sebeptir. Duanın bir faydası da kalpte Allah inancının kökleşmesinin sağlanmasıdır ki bu da ibadetin hedefidir. (İhya)

Her şeyin Allah'tan sudur ettiğini ve böylece yukarıdan aşağıya doğru bir determinizmin varlığını kabul eden filozoflara göre, dua insanı gökküreleriyle ilişki, içine sokmaktan ibarettir.

İbni Sina'ya göre duanın etkisi, dünyevi eğilimlerle semavi sebeplerin birlikte çalıştığı bir sonuç olarak ortaya çıkar. Dua esnasındaki yalvarış gökküreleri üzerine, tıpkı insanın hayal gücünün kendi vücudu üzerine tesir etmesi gibi büyük kâinatın kanunlarına göre fiziki bakımından tesir eden ruhi bir etki olarak görülür. Aslında insana dua etmesini telkin eden bu gökküreleridir; bu telkin sebeplerin evrensel ard arda gelişi içinde yer alır. (Eİ)

Kısaca konuya bağlamak gerekirse: Dua insanın büyülenmeyi ve azgınlığı bırakıp Allah'ın mutlak kudretini, adaletini ve merhametini kavramasından ortaya çıkan bir boyun eğmedir. Allah kâinat düzenine, fert ve toplumların bağlı olması gereken zorunlu yasalara (sünnetullah) ters düşmeyen duaları kabul edeceğini vaat etmektedir.

Dua insanın varmak istediği sonuca varmak isterken karşılaşacağı engellerin aşmak hususunda Allah'tan yardım istemesidir. Kur'an'daki dua örneklerinin büyük bölümü dünyevi bir haz, mal, menfaat talebi değil, bağışlanma, hidayet ve Allah yolunda yardım isteme

niteliğindedir. Her namazın her rekâtın okuduğumuz Fatiha süresi bunun en güzel örneğidir. Hz. İbrahim'in dualarının kabul edildiği tarih içinde belirlenebilir niteliktedir. (19/41. 14/35-41)

9- Sonuç

Dua, insanın acziyetini anlayarak, Allah'ın mutlak kudreti karşısında boyun eğmesi, onu yardıma ve yanında olmaya çağırmasıdır. Çünkü gerçekte insana Onun gibi yardım edebilecek başka hiçbir varlık yoktur.

İnsan Allah'ın tayin ettiği zamanlarda ve bunun dışında her zaman her yerde dünya ve ahiret hayrı için dua etmelidir. Dua ibadetin özüdür. Kulluk makamıdır.

Kabul edileceğine inanarak ve sonuçta karşılığının bir şekilde ama mutlaka verileceğini umarak duada bulunmak kulluğun gereğidir.

Dua yalnız Allah'a yapılmalıdır.

Duanın kader planında tesirli olduğuna inanmak, dua bilincinin ve gerçekliğinin gereğidir. Dua dünyaya ve ukbaya tesir eder.

Konuyu, Allah'ın bu konuda bize bildirdiklerini naklederek bitirmek istiyorum.

“(Ey Muhammed!) Kullarım sana Beni soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınam. Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip Bana inansınlar ki doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.” (Bakara 2/186)

“(Ey Muhammed)! Deki: “Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin” (Furkan 25/77)

“Rabbimiz: ‘Bana dua edin ki size karşılığını vereyim. Bana kulluk etmeyi büyüklüklerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir.’ buyurmuştur.” (Mü'min 40/60)

“Sizin için yeri durak, göğü bina eden, size şekil verip de, şeklinizi güzel yapan, sizi temiz şeylerle rızıklandıran Allah'tır. İşte Rabbimiz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir. O diridir, O'ndan başka Tanrı yoktur. Dini yalnız O'na has kılarak O'na dua edin (yalvarın). Hamd (övgü) âlemlerin Rabbi Allah içindir.” (Mü'min 40/64-65)

Not: Konu İslam Ansiklopedisinin “Dua” maddesinden özetlenmiştir.